

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Буряк Л. В., Мартіросян О. І.
Київський міський педагогічний університет
імені Б. Д. Грінченка

ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА ЯК ЯВИЩЕ СУСПІЛЬНОГО ЖИТТЯ В ЗАРУБЖНІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

На підставі аналізу джерельної бази з історії, політології, економічної теорії, філософії освіти автор визначив зміст і основні функції “політичної культури” в історіографії зарубіжних дослідників XIX–XX ст. Це дало можливість виявити нормативні і теоретичні чинники “політичної культури” яка є існуючим культурно-історичним фактором в політичній системі. Автором виявлено, що “політична культура” є складовою загальної духовної культури особи і суспільства, а також “політична культура” постає як феномен політичного мислення і політичної поведінки цілого народу. Як підсумок – “політична культура” збирає весь досвід існування цього явища як особливої сфери соціальної життєдіяльності суспільства так і моральної основи держави. Все це потребує подальшого дослідження і аналізу цієї теми.

Політична культура – це частина загальної культури, яка формується і виявляється в процесі політичного життя. Політична культура як і політична ідеологія належать до ключових понять науки політології. Вони містять чуттєві, теоретичні, ціннісні, нормативні і раціональні уявлення громадян про зв'язки інститутів влади в управлінні суспільством і державою [6, 6].

Сам термін “політична культура” уперше використав німецький філософ епохи Просвітництва Йоган-Готфрід Герде (1744–1803). Наприкінці XIX ст. Це поняття зустрічається в працях професорів Московського університету В. Іванівського, американського науковця Е. Джеймса. На думку Г. Алмонда, важливою ланкою в історії становлення поняття “політична культура” стала марксистська систематизація чинників соціального і політичного розвитку суспільства. Марксизм виходив з неприпустимості відриву політики як форми ідеології від індивідів та історичної ситуації, яка є основою цієї ідеології.

Американський політолог С. Верба в своїх працях визначав політичну культуру як сукупність психологічних орієнтацій людей стосовно політичних об'єктів, як знання, а також почуття та оцінки політичних явищ. Англійські дослідники А. Кардинер, С. Вайт акцентували увагу на об'єктивному аспекті

явища, а саме на політичній діяльності і поведінці носіїв політичної культури.

Досліджуючи феномен політичної культури треба відмітити прямий взаємозв'язок політичної системи і людини, та культурно-історичних факторів які справляли великий вплив у формуванні політичної системи (це настрої, думки, звичаї, традиції, цінності).

Політична культура є складовою духовної культури особи і суспільства загалом. Народ і нація в усі історичні формації зберігали потенціальний пласт культури, в тому числі політичної.

Вона тісно поєднана з іншими видами духовної культури – моральною, правовою, управлінською. У контексті загальної культури суспільства політична культура постає як культура політичного мислення і політичної поведінки, цілого народу, етносу, нації.

В західній науковій літературі існує більше 300 визначень політичної культури. Всі вони зводяться до чотирьох типів:

1) “психологічного”, де культура розглядається як система орієнтацій на політичні об'єкти;

2) “всеохоплююча”, яка включає як установки, так і політичну поведінку індивідів, людей, етносу;

3) “об'єктивного”, в якому політична культура являє собою певне обмежування поведінки індивіда;

4) “евристичного”, який розглядає політичну культуру як гепотичний інструмент для аналітичних цілей.

Політична культура охоплює всі сфери політичного життя і містить:

а) культуру політичної свідомості;

б) культуру політичної поведінки індивідів, групи, партій, організацій;

в) культуру функціонування чинних у певній країні політичних інститутів і організацій.

Змістовий бік політичної культури утворюють політичні ідеї та концепції, переконання і вірування. Вони є безпосереднім мотивом політичних дій і вчинків.

За Л. Паєм, політична культура – це дволикий Янус: подібно до того, як у соціології можна уявити особистість і культуру як два боки однієї медалі, так і в історико-культурному аналізі поняття політичної культури допомагає бачити індивідуальну і колективну політичну поведінку одного й того ж феномену. В ідеалі при аналізі політичної культури треба прагнути до балансу психологічних і культурних факторів [12, с. 33].

На прикладах політичних культур Італії, Мексики, Німеччини, Великобританії і США були побудовані і перші історико-теоретичні моделі.

Взагалі політика могла б вважатися доволі простою сферою людської діяльності, якби суб'єкти політичної діяльності (індивіди, соціальні групи, інституції тощо), маючи свої специфічні інтереси, потреби, мету, не намагалися вплинути один на одного, змінити свідомість та поведінку інших суб'єктів у процесі цієї діяльності.

Слідкуючи за ствердженням вітчизняних і зарубіжних істориків-політологів, треба відмітити, що характер і рівень політичної культури суспільства великою мірою визначає його політичне життя. Виступаючи як засіб політичної соціалізації людини, спосіб організації та розвитку політичного життя суспільства, політична культура завжди формується на певному рівні політичної ідеології та соціальної психології. Крім вже перерахованого, вона включає до себе ідеї, переконання та погляди, способи діяльності, індивідуальний та суспільний досвід, традиції, звички, почуття. Інакше кажучи, політична культура поєднує в собі об'єктивні соціально-нормативні компоненти свідомості та поведінки і суб'єктивні стани, які відображають переживання відповідності, цих нормативів реальному життю.

Таким чином, під поняттям "політичної культури" ми будемо розуміти якісну характеристику політичного життя суспільства, ступінь розвитку і співвідношення між правовими, соціальними і психічними регуляторами функціонування політичної сфери суспільства.

Індивідуальна політична культура (окремо кожний політичний лідер) характеризується ступенем знання, емоційного відношення і практичного опанування нормами політичної соціалізації, загальнокультурним рівнем, компетентністю у політиці, адекватністю оцінок, рівнем свідомості, розумінням своєї соціальної ролі, ступенем включення до суспільно-політичної системи тощо.

Зразки і навички політичної культури засвоюються через політичну соціалізацію.

Процес соціалізації багатогранний, під ним розуміють процес перетворення індивіда на члена сучасного суспільства де він живе, успадкування його цінностей, норм, культури, володіння мовою і необхідними соціальними навичками, здійснення прав і обов'язків у різноманітних соціальних взаємодіях. У процесі соціалізації людина збагачує свій соціальний досвід, закріплює настанови, цінності, орієнтації,

ролі, навички [4, с. 84].

Соціалізація дорослої людини як частини політичної культури формує соціальні зв'язки, проходить процес засвоєння надбань культури, розвитку самосвідомості, соціального пізнання практичної діяльності, а також, дуже важливий, особистий процес само соціалізації як своєрідний внутрішній контроль і самокорекцію самого себе.

В процесі формування і становлення політичної культури – політична соціалізація особистості виходить на перше місце і набуває політичного досвіду під час практичного виховання різних соціальних ролей. Не можна не сказати про політичну свідомість людини як сукупності поглядів і настанов, які характеризують ставлення людей до держави, нації, традицій, освіти, культури як статуси політичного життя

Підсумовуючи вище сказане, зазначимо, що аналіз політичної культури потребує інтегрального підходу з позицій рівня розвитку і співвідношення сталих правових, соціальних і психічних норм, що розуміють суспільні відносини (табл. 1)

Таблиця 1

Типологія політичної культури суспільства

<i>№п/п</i>	<i>Параметр оцінки</i>	<i>Тип політичної культури</i>
1	Геополітичний	- західний, - східний, - маргінальний.
2	Ідеологічний	- капіталістичний, - соціалістичний, - конфесійний, - змішаний.
3	Характер політичної соціалізації	- провінційний, - діяльнісний, - маргінальний.
4	За попитом поведінки у конфліктних ситуаціях	- конфронтаційний, - консенсусний, - компромісний.

Пропоновані зразки політичної культури засвоюються суспільством через політичну соціалізацію.

Основна риса соціалізації – це перетворення індивіда на члена сучасного йому суспільства, для якого характерно прийняття і успадкування його цінностей, норм, культури володіння мовою і необхідними соціальними навичками, здійснення прав і зв'язків у

різноманітних соціальних взаємодіях.

Під ментальністю як частини політичної свідомості і культури розуміють соціально-психологічну характеристику суб'єкта політики (людини, етносу, класу, іншої великої соціальної групи), які знаходять свій вияв у способі та характері мислення, світовідчутті соціальних і психічних постановках і поведінці.

Зазначаємо, що політична культура формується під впливом суспільних соціокультурних чинників: традицій, культури, соціально-політичних структур та інститутів суспільства. Хоча, в історичному досвіді, є приклади, коли сама політична культура виступає чинником формування суспільної свідомості та джерелом культурно-історичної динаміки.

Як приклад, таблиця № 2, де вказано, що саме політична культура, свідомість, ментальність є регулятором політичної поведінки суб'єктів суспільного життя.

Треба відмітити, що важливою рисою політичної культури є національний характер, який дослідниками розглядається через призму історико-культурних традицій, суспільно-політичної практики та індивідуального способу мислення. За аналогією індивідуального способу мислення – національний характер можна було б тлумачити як комплекс типових зразків поведінки, які регулюють поведінку нації упродовж тривалого часу.

Таблиця 2

<i>Класифікація політико-ідеологічних течій як наслідок впливу політичної культури</i>				
Д Е М О К Р А Т І Я	Конституційний монархізм	Національно-авторитарний лібералізм	Консерватизм	Істина, краса
	Конституційна демократія	Інтернаціонально-авторитарний лібералізм		
	Християнська демократія	Національно-анархістський лібералізм	Лібералізм	Добро, розум
	Ліберальна демократія	Інтернаціонально-анархістський лібералізм		
			Анархізм	Свобода

Умовою формування політичної культури людей є їх залученість до політичного процесу, до політичного життя суспільства. У політичному

процесі діє цілий ряд інститутів у різних сферах громадського життя, які формують політичну культуру своєї нації. Основні напрями цього виховного процесу: цілеспрямований освітньо-просвітительський напрямок усіх навчальних закладів, духовно-ідеологічна діяльність держави, політичних партій, громадських організацій і рухів, церкви, засобів масової інформації, вплив бізнесу, науки, освітніх установ, сім'ї, трудового колективу, клубів і організацій по інтересах.

Наша історія і досвід мають у своєму розпорядженні приклади того, що саме державі належить не просто значна, а визначальна роль у формуванні національної політичної культури.

Для сучасної демократичної України характерна демократична, легітимна, правова політична культура.

Демократична політична культура – характеризується толерантним ставленням до різних політичних поглядів та переконань, визнанням опозиції, недоліків національно-економічного розвитку. Найважливішою політичною цінністю є громадянські права свободи. Оскільки в демократичних суспільствах громадяни вільні у виборі – брати чи не брати участі в політиці, то реальна політична активність є середньою. При цьому більшість членів суспільства внутрішньо готові до політичної участі.

Багатоманітність методологічних підходів до типологізації політичної культури та множинність її типів відбивають усю складність політико-культурного феномену. Являючи собою архіскладне структурне утворення, політична культура будь-якого суспільства своїми конструюючими атомарними елементами має політичну свідомість та політичну поведінку кожного з його членів. Як людина поводить себе в політиці, які особливості мають її політична свідомість і поведінка – це багато і чому визначається процесом політичної соціалізації [14, с. 82].

Завершуючи історико-соціальний та політологічний аналіз політичної культури як явище життя кожної країни можемо зробити висновок, що: у політичній та соціологічній літературі існує багато підходів до визначення політичної культури. З них можна виділити декілька основних концепцій цього явища політичного життя. Першу розробив Г. Алмонд та С. Верба, які визначали політичну культуру як політичну систему, втілену в знаннях, почуттях, оцінках та інтенціях населення. Друга концепція включає в розуміння політичної культури ще й діяльнісний аспект, тобто зразки політичної поведінки (відповідно до набутого знання, системи оцінок тощо). Третя концепція виокремлює три підходи до політичної культури –

об'єктивізм, конструкціонізм та суб'єктивізм.

Проаналізувавши існуючі підходи до визначення політичної культури було визначено, що:

1) політична культура розуміється як нормативне відношення до процедур прийняття рішень і правил поведінки в політиці;

2) політична культура виступає як результат колективного вживання відповідних слів і понять в сукупності різних дискусій;

3) політична культура має інтерсуб'єктивну природу – виникає та існує лише у міжособистісному спілкуванні;

4) наголошується, що в процесі мислення у людини здійснюється конструювання об'єкту пізнання, за допомогою якого індивідом ніби "подумки привласнюються" об'єкти реальної політики, що знаходяться поза мисленням;

Серед існуючих підходів до типологізації політичних культур (історичний, структурний і комунікативний підходи). Одним з найбільш вдалих та найбільш розповсюджених є функціональний підхід до типології політичної культури, що був запропонований польським політологом Єжи Вятром, який відповідно до трьох базових типів політичного режиму виокремлює тоталітарний, авторитарний, демократичний та проміжний типи політичної культури.

Необхідно мати на увазі, що запропоновані топології політичної культури необхідно розуміти на зразок веберевських ідеальних типів. У певному сенсі – це теоретичні конструкції, в яких присутній вагомий елемент абстракції, припущення та редукації. Реальний стан речей значно складніший, звідки різноманітність, складність, багат шарованість, які у рамках одного і того ж типу виявляються у конкретних національних реальностях.

Політична культура утворює матрицю політичного процесу для розвитку майбутніх поколінь і формацій. Вона центр і соціально-психологічна основа впродовж історичного розвитку держави.

Політична культура підсумовує весь досвід існування політики як особливої сфери життєдіяльності суспільства людини, моральної основи держави.

Використана література:

1. Алмонд Г. А., Верба С. Гражданская культура и стабильность демократии // Политические исследования. – 1992. – № 4.
2. Артемов Г. П. Политическая социология : учеб. пособие. – М. : Логос, 2002. – 280 с.

3. Барматова С. П. Політична соціологія: курс лекцій : навч. посіб. для студ. вищ. нгавч. закл. – К., 2003. – 252 с.
4. Баталов З. Я. Политическая культура современного американского общества. – М. : Наука, 1990. – 256 с.
5. Бебик В., Головатий М., Ребкало В. Політична культура сучасної молоді. – К., 1996. – С. 6-7.
6. Варзар І. М. Політична етнологія як наука: історія, теорія, методологія, праксеологія. – К., 1994.
7. Вовк В. Соціокультурні чинники формування масових умонастроїв в Україні // Політична думка. – 1998. – № 12.
8. Політологічний енциклопедичний словник : навчально-метод. посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К., 1997.
9. Шахов В. А., Мадіссон В. В. Україна у світовому співтоваристві. – К., 1996. – С. 19-20.
10. Римаренко Ю. Національний розвій України: проблеми і перспективи. – К., 1995.
11. Попович М. В. Національна культура і культура нації. – К., 1991.
12. Такер Р. Политическая культура и лидерство в Советской России. От Ленина до Горбачёва // США: экономика, политика, идеология. – 1990. – № 1-6. – С. 31-33.
13. Яковлів А. Українське право // Українська культура / за ред. Д. Антоновича. – Мюнхен, 1988.
14. Кухта Б. З історії української політичної думки. – К., 1994.
15. Рибачук М. Українська нація: Етнопсихологічні та релігійні чинники розвитку // Віре. – 2001. – № 9.
16. Солонько Л. Імперська складова „української ідеології” та пострадянська бюрократія // Політична думка. – 2001. – № 22.
17. Кравченко Ю. Політична культура та політична свідомість як детермінанти розвитку демократично орієнтованої держави // Українська політична нація: генеза, стан, перспективи / за ред. В. С. Крисаченка. – К. : НІСД, 2003. – С. 71-74.
18. Лісовий В. Культура – ідеологія – політика. – К. : Вид-во імені Олени Теліги, 1997.
19. Осипова Е. Л. Социология политической культуры великобританки // Социологические исследования. – 1992. – № 4.
20. Пахомов Ю. Політична культура посттоталітарної доби // Політологічні читання. – 1992. – № 2. – С. 12.
21. Стрежнева М. В. Политическая культура в различных интерпретациях: анализ специального понятия // Общественные науки и современность. – 2002. – № 5. – С. 5.

БУРЯК Л. В., МАРТИРОСЯН О. И. Политическая культура как явление общественной жизни в зарубежной историографии.

На основанні аналізу та дослідження історических джерел по політології, економічній теорії, філософії освіти автор визначив зміст і основні функції “політичеської культури” в історіографії зарубіжних учених ХІХ–ХХ віка. Це дозволило виявити нормативні та теоретическі аспекти “політичеської культури”, котрі є культурно-історическими факторами існуючої політичеської системи. Автор на основі соціальних факторів визначив, що “політичеська культура” – це частина загальної культури держави та індивіда. Як висновок – “політичеська культура” збирає весь досвід політичеського поведіння цілого народу, етносу та його мислення, є життєдіяльністю та моральною основою суспільства. Цю тему потрібно ще детально досліджувати, вивчати та аналізувати.

BURYAK L. V., MARTIROSYAN O. I. Political culture as phenomenon of public life in foreign historiography.

On the basis of analysis and research of historical sources on political science, economic theory philosophy of education an author defined maintenances and basic functions of “political culture” in historiography of foreign scientists of XIX–XX age. It enabled to expose the normative and theoretical aspects of “political culture”, which are cultural and historical by the factor of the existent political

system. The author of step defined to basis of social factors, that a “political culture” is part of general culture of the state and individual. How result is a “political culture” collects all experience of political conduct of whole people ethnos and his thought, is vital functions and moral basis of society. This theme needs to be yet in detail explored, be studied and be analysed..

Леміш Н. О.
ПВНЗ “Європейський університет”
(Конопольська філія)

СКЛАД ТА ФУНКЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНИХ ОРГАНІВ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ.

У представленій статті автор досліджує склад і функції адміністративних органів Чернігівської губернії в першій половині ХІХ ст.

Розкриваються питання пов'язані із структурою системи органів державної влади, рівнем їх впливу на розвиток суспільства, процеси формування відповідних систем документів в контексті діяльності установ.

Останнім часом, у зв'язку з посиленням інтересу до проблем державної служби, значення досліджень документознавчого спрямування постійно зростає. Питання, пов'язані зі структурою системи органів державної влади, з рівнем їх впливу на розвиток суспільства, не втратили своєї актуальності й донині. Адже досвід роботи, склад та функції адміністративних органів областей (районів) сьогодні є результатом розвитку та вдосконалення багаторічної практики, закладеної ще за часів становлення бюрократичної системи Російської імперії – кінець ХVІІІ – першої половини ХІХ ст. Саме в той час відбувається перебудова всього державного адміністративного апарату від центрального до регіонального (губернського) рівня, остаточне становлення ієрархії посадових осіб та обов'язків окремих груп чиновників.

Слова “губернія”, “губернатор” з'явилися в офіційній мові Російської імперії ще на поч. ХVІІІ ст. з наданням Петром І чинності указу про поділ країни на губернії від 18 грудня 1708 р.¹ Загальнодержавний процес реформування системи управління розпочався ще урядом Катерини ІІ. Сьомого листопада 1775 р. було прийнято “Учреждения для управления губернией Всероссийской империи” [3]. На зміну місцевим органам самоврядування (скарбниця, скарбова канцелярія) прийшли загальноімперські органи намісницької та повітової адміністрації. Указом

¹ ПСЗ. Изд. 1. – Т. 4. – ст. 22, 18.